R. Buve

Surinaamse slaven en vrije negers in Amsterdam gedurende de achttiende eeuw

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 119 (1963), no: 1, Leiden, 8-17

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

SURINAAMSE SLAVEN EN VRIJE NEGERS IN AMSTERDAM GEDURENDE DE ACHTTIENDE EEUW

Na de verovering van de Engelse plantagekolonie Suriname door de Zeeuw Abr. Crijnssen in 1667 is er geleidelijk een nauw en intensief contact gegroeid tussen Suriname en Nederland.

Aanvankelijk had de kolonie, onder Zeeuws bewind, met grote moeilijkheden te kampen: Het vertrek van vele Engelse planters en de hardnekkige guerilla van vijandig gezinde indianen brachten de plantagekolonie op de rand van de afgrond.

In 1682 echter werd Suriname onder beheer gebracht van de Geoctroyeerde Sociëteit van Suriname, een lichaam waarin de stad Amsterdam, de West Indische Compagnie en de familie Van Aerssen van Sommelsdijk ieder voor een derde part deel hadden. Onder het straffe bewind van gouverneur Van Sommelsdijk herstelde de kolonie zich, het aantal plantages nam toe en ook de sterk geslonken slavenmacht werd weer uitgebreid.

In de loop van de achttiende eeuw kwam de kolonie tot een grote bloei. De vraag naar tropische produkten steeg voortdurend en er werden steeds nieuwe plantages aangelegd. De aanvoer van slaven kon de snel stijgende vraag niet meer bijhouden, hoewel er jaarlijks tussen de vijftienhonderd en tweeduizend slaven werden ingevoerd. Het getal der slaven steeg in de tweede helf van de achttiende eeuw tot boven de 40.000, ondanks de grote sterfte en het toenemend aantal deserteurs.

De stad Amsterdam was het centrum van de handel van Suriname. Van hieruit werd de kolonie van Europese gebruiksgoederen en levensmiddelen voorzien en hier werden vele tropische produkten uit de kolonie op de markt gebracht.

Er was echter niet alleen handelscontact tussen Suriname en Amsterdam, deze stad was ook het centrum voor het personenverkeer van en naar de kolonie: Regelmatig vertrokken nieuwbenoemde ambtenaren en ambachtslieden van de Sociëteit, aangeworven recruten voor de militie, terugkerende verlofgangers en ondernemende lieden die hun

geluk wilden beproeven op een paspoort van de Sociëteit vanuit Amsterdam naar Paramaribo.

Retourvaarders, volgeladen met suiker, koffie en cacao, brachten nieuwe verlofgangers, afgedankte militairen en personen die de kolonie voorgoed de rug toekeerden terug in Amsterdam.

Uit de journalen en de correspondentie van Surinaamse gouverneurs blijkt dat ook de slaven hun deel hebben gehad in dit verkeer tussen Amsterdam en Paramaribo. Het aantal slaven dat jaarlijks de oceaan overstak naar Nederland of vandaar naar Paramaribo terugkeerde is weliswaar niet groot, maar toch voldoende om een nader onderzoek te rechtvaardigen.

Een nauwkeurig onderzoek van alle journalen en de correspondentie van de gouverneurs zou waarschijnlijk aan het licht brengen dat enkele honderden negers, zowel slaven als vrijen, in de loop van de achttiende eeuw naar Amsterdam zijn vertrokken.¹ Dit zou echter een werk van zeer lange adem zijn. Ik heb mij dan ook voorlopig beperkt tot een onderzoek van de bovengenoemde papieren over de periode 1729—1749, terwijl ik tevens gebruik heb gemaakt van de gegevens uit het sociaal-historisch kaart-archief van Suriname over het derde kwartaal van deze eeuw.² De klassieke schrijvers over Suriname, zoals Fermin, de schrijvers van het *Essai Historique* en Hartsinck vermelden vrijwel géén gegevens over het verkeer van slaven en vrije negers tussen Paramaribo en Amsterdam. Het enige dat vermeldenswaardig is vinden we bij Herlein. Deze maakt melding van een zwarte slavine die door haar meester werd meegenomen naar Amsterdam en daar liefst zeven jaar zou zijn gebleven.³

Bij het navorsen van de journalen van de gouverneurs De Cheusses, Raye en Mauricius blijkt dat tussen 1729 en 1749 in veertien onderzochte jaren meer dan tachtig negers en indianen de oversteek naar Amsterdam hebben gemaakt, terwijl er in dezelfde periode ongeveer evenveel in Paramaribo zijn teruggekeerd.⁴ Het aantal indianen onder

¹ De journalen van de gouverneurs van Suriname zijn te vinden in het Oud Archief van de Gouvernementssecretarie. De correspondentie bevindt zich in het Sociëteitsarchief. Beide archieven bevinden zich in het algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.

² Dit kaartstelsel is samengesteld met subsidie van de Stichting Wosuna onder leiding van Prof. R. A. J. van Lier. Het bestrijkt na 1749 de jaren 1752-1753, 1757-1758, 1762-1763, 1767-1768 en 1772-1773.

³ Herlein, *Beschrijvinge van de Volksplanting Suriname*, 1718, blz. 93-94.

⁴ Door onvolledigheid van de journalen ontbreken de jaren 1734-1735 en 1739-1742.

de passanten was echter zéér gering, er vertrokken slechts drie indianen uit de kolonie en er keerden er vijf terug in Paramaribo.

Het geringe verschil tussen het totaal aan vertrekkende en aankomende slaven zou doen vermoeden, dat de meeste slaven spoedig naar de kolonie terugkeerden. Bij nader onderzoek blijkt dit vermoeden echter onjuist. Splitsen we namelijk de onderzochte periode in twee perioden van zeven jaar, dan zien we in de eerste periode een aanzienlijk vertrekoverschot, dat in de daaropvolgende periode volledig wordt gecompenseerd.

	1729-1737	1743-1749	Totaal
Vertrek uit Paramaribo	62	20	82
Terug in Paramaribo	20	64	84
Totaal aantal passagiers	82	84	166

Hieruit kunnen we concluderen dat er rond het midden van de achttiende eeuw voortdurend slaven en vrije negers in Amsterdam aanwezig zijn geweest. Moeilijker wordt het als we nader willen preciseren welke slaven in Amsterdam achterbleven en wanneer ze naar de kolonie zijn teruggekeerd. De meeste slaven werden in de journalen slechts bij een voornaam genoemd en een dergelijke naam biedt ons niet voldoende houvast. Wanneer we op de passagierslijsten van vertrekkende of aankomende schepen identieke voornamen van slaven aantreffen, behoeft dit niet noodzakelijk te impliceren dat we met één en dezelfde persoon te doen hebben. Soms tijds volstond de secretaris die het journaal bijhield met de vermelding „slaaf, neger of zwarte jongen” en in dat geval zijn we het spoor geheel bijster. We kunnen slechts met zekerheid bepalen hoelang een slaaf in Amsterdam is gebleven in gevallen waar uit het journaal blijkt dat een slaaf zowel de heen- als de terugreis heeft gemaakt met dezelfde meester, of waar enkele bij name genoemde slaven in groepsverband op en neer zijn gereisd.

Inderdaad kunnen we een aantal van deze gevallen traceren en dan blijkt dat enkele slaven per kerend schip worden teruggestuurd, terwijl anderen een, twee of meer jaren in Amsterdam blijven. Zo vertrokken er op 18 mei 1743 vijftien slaven tegelijk naar Amsterdam. Van deze vijftien slaven kunnen we er zes traceren. J. P. Kulenkamp vertrok

met Monkje en Anthonie naar Amsterdam en de slaven keerden binnen vijf maanden alleen in Paramaribo terug. J. van Sandick vertrok met vier slaven naar Amsterdam. Twee slaven, Nanette en Samsón, keren na zestien maanden met hun meester in de kolonie terug, de derde slaaf Crispijn, keerde na ruim twee jaar alleen terug en de vierde, Angelika, was niet meer te achterhalen. Wellicht is ze in Amsterdam overleden of, indien ze wel is teruggekeerd, slechts als „slavin” vermeld.

Tenslotte vertrekt de ontvanger N. Braat met de slaaf Bienvenue, die na anderhalf jaar alleen in de kolonie terugkeert. Het is echter ook mogelijk dat hij in dienst van een andere meester is teruggekeerd; slaven werden vaak aan het eind van de passagierslijst vermeld, zonder opgave van meester.

Men zal opmerken dat het aantal slaven dat op deze ene dag naar Amsterdam vertrok relatief gesproken uitzonderlijk hoog is. Gouverneur Mauricius echter vermeld naar aanleiding van deze „hausse” in zijn dagboek dat er reeds geruime tijd telkens opnieuw passen worden uitgegeven om slaven mee te nemen naar Amsterdam. We mogen dus veronderstellen dat ook in de jaren waarover het journaal ontbreekt uitgifte van passen voor slaven heeft plaats gevonden. Het was kennelijk een gevestigde gewoonte geworden om slaven mede te nemen naar Amsterdam.⁵

De aanwezigheid van Surinaamse slaven en vrije negers in Amsterdam stelt ons voor een aantal vragen die we aan de hand van de nu bekende gegevens zeker nog niet volledig kunnen beantwoorden. Voor eerst moeten we ons afvragen met welk doel de negers naar Amsterdam werden gestuurd.

Uit de correspondentie blijkt dat de meeste slaven mee gingen naar Amsterdam als huishoudelijk personeel voor de meester en zijn familie, of als begeleiders van kinderen, die ter completering van hun opvoeding naar het vaderland werden gestuurd. Ook vergezelden negerinnen hun meester soms als concubines. Als de meester, eenmaal in Amsterdam, zijn personeel niet langer wilde aanhouden werd het op een paspoort van de Sociëteit teruggestuurd naar de kolonie. Soms maakten de slaven de terugreis in dienst van een andere meester. In de loop van de achttiende eeuw kwamen er ook een aantal vrije negers naar Nederland om kennis te maken met de Sociëteit, die hen dan meestal met enkele geschenken begiftigde. Zo weten we dat de neger

⁵ Wosuna kaartarchief, II. 18. 5. 1743.

Coffy, die in 1736 is vrijgelaten omdat hij gouverneur De Cheusses tijdens diens ziekte zo goed heeft verzorgd, naar Amsterdam is gegaan om de Sociëteit voor zijn vrijlating te bedanken. Coffy, die intussen lid is geworden van een kerkgenootschap en voortaan Jan van Breukelerwaard heet, verzocht de Sociëteit om tevens zijn broer Quasje vrij te laten.⁶ De Sociëteit vroeg advies aan de gouverneur, die van zijn kant geen bezwaar bleek te hebben tegen de vrijlating van Quasje. Deze neger heeft de kolonie later grote diensten bewezen door zijn grote invloed op de slaven. Bij een bezoek aan Amsterdam begiftigde de Sociëteit hem dan ook met een rotting met zilveren knop.

Tenslotte werden er ook negers naar Amsterdam gestuurd om zich daar in een vak te bekwamen op last van een meester of in opdracht van de kerkeraad van Paramaribo. Zo werd de neger Jeboa in 1767 door de Kerkeraad van Paramaribo voor zijn opvoeding naar Amsterdam gestuurd. Het succes was overigens gering zoals we later nog zullen zien.

Het tweede probleem dat hier onze aandacht vraagt is de positie van de uit Suriname afkomstige slaven in Nederland. Immers in Nederland kende men het instituut van de slavernij niet en het was in Amsterdam dan ook ten strengste verboden om een slaaf met geweld tot gehoorzaamheid te dwingen.⁷ Het is dan ook herhaalde malen voorgevallen dat slaven, eenmaal in Amsterdam, meenden geheel vrij te zijn en elders in de stad of in de provincie in betrekking gingen.

Zo verloor Du Plessis in 1742 zijn slaaf Coridon die, na de zoon van zijn meester naar Amsterdam te hebben gebracht, meende geheel vrij te zijn en in dienst trad van de pruisische gezant daar ter stede.⁸ Toch zal het aantal slaven dat in Amsterdam wegliep, betrekkelijk gering zijn geweest. Over de periode 1729—1749 bijvoorbeeld zijn mij slechts enkele gevallen bekend.

Een gedeeltelijke verklaring van dit verschijnsel kunnen we vinden in het feit dat de meeste slaven die naar Holland kwamen huisslaven zijn geweest, ze behoorden tot het huispersoneel van de meester. Deze slaven verkeerden in een veel gunstiger positie dan de op het veld zwoegende slaven. Ze behoefden slechts zelden hard te werken, want vooral de gegoede burgers hielden tal van huisbedienden die elkaar

⁶ Ibid., V. 30. — SA, II. 2. 20. SA, III. 164. 447. SA.

⁷ Ibid., III. 170. 215. SA.

⁸ Ibid., III. 170. 215. SA.

in de weg liepen.⁹ Gouverneur Mauricius klaagde dan ook in zijn dagboek over de menigte leeglopers onder de huisslaven en de vele kostbaar opgetooide slavinnen. Het waren in feite wandelende symbolen van de sociale status van hun meester.

Ook is het een bekend feit dat er vaak een hechte band groeide tussen de kinderverzorgsters en de familie van de meester. Een dergelijke slavin zou er waarschijnlijk niet aan denken om weg te lopen. Een groot deel van de huisslaven kwam bovendien uit de stad Paramaribo. Van Lier wijst erop dat justitie en publieke opinie hier een tegenwicht vormden tegen een al te despotisch en wreed optreden van de meesters in de stad, waardoor de stadsslaven niet zo sterk aan gezag onderworpen waren als slaven, die op de plantages in afzondering leefden.¹⁰

We kunnen dus wel aannemen dat de slaven die naar Amsterdam kwamen in Suriname over het algemeen in een gunstiger situatie hadden verkeerd dan de meeste andere slaven en om die reden minder aanvechting zullen hebben gehad om weg te lopen.

Bovendien waren in Amsterdam voor een weggelopen Surinaamse huisslaaf weinig mogelijkheden. De stad kende géén drukbevolkte negerwijk, waar een weggelopen slaaf zijn toevlucht zou kunnen zoeken, in feite was er voor hem slechts één alternatief: In dienst gaan bij een andere blanke meester, zij het dan buiten slavernijverband. Ook de meningen over de geschiktheid van negers en negerinnen als huispersoneel liepen sterk uiteen. Herlein mocht dan wel geestdriftig zijn over de eigenschappen van negermeiden en zwarte koks, de gouverneurs Mauricius en Crommelin waren een tegengestelde mening toegedaan. Vooral de laatste zou het negerpersoneel graag door blanke bedienden hebben vervangen.¹¹

Het zou bijzonder belangwekkend zijn om na te gaan welke invloed slaven en vrije negers na een langer verblijf in Europa later op hun omgeving in Suriname hebben gehad. Veel konkrete gegevens heb ik hierover nog niet kunnen vinden, maar er zijn wel enkele aanwijzingen dat de Sociëteit het gevaar van een groter zelfbewustzijn en een vrijere geest onder deze slaven en vrije negers heeft onderkend: „Vermits de slaaven die in deeze Landen worden overgebracht, teveel worden geïnstrueerd . . . waardoor zij in Staat worden gesteld om meer

⁹ Encyclopaedie van Ned. West Indië, blz. 640.

¹⁰ Van Lier, *Samenleving in een grensgebied*, blz. 149-150.

¹¹ Herlein, op. cit. blz. 104. Van Lier, op. cit. blz. 152.

nadeel aan de Colonie toe te brengen.”¹² Vrijwel alle slaven die uit Amsterdam terugkeerden in Paramaribo waren huisslaven, en dit getal was slechts een fractie van het totaal aan huisslaven in de stad, maar het is niet onmogelijk dat deze slaven door een veranderde mentaliteit invloed hebben gehad vooral op de slaven in de stad.

Ook vrije negers, die uit Europa terugkeerden en blijk gaven van een veranderde mentaliteit zullen hun omgeving hebben beïnvloed. Ik zou dit willen illustreren aan de hand van het optreden van de Aucaner bosneger Jeboa.

Bij het vredestractaat dat in 1760 met de Aucaner bosnegers werd gesloten, was bepaald dat enkele bosnegers als gijzelaars naar Paramaribo zouden worden gezonden. Onder deze gijzelaars of ostagiers bevond zich ook de neger Jeboa, zoon van het Aucaanse stamhoofd Jakje.

Jeboa werd in 1767 door de Kerkeraad van Paramaribo voor opvoeding naar Amsterdam gestuurd. Hier heeft de Kerkeraad eerst getracht Jeboa onder te brengen in het Stadsweeshuis, maar dit werd door de regenten geweigerd. Tenslotte werd hij achtereenvolgens in drie verschillende particuliere kosthuizen ondergebracht. Hij kon echter met zijn meesters niet overweg en werd steeds lastiger. Hoewel hij met het gezin aan tafel mee at, was hij niet tevreden over het voedsel dat hem werd voorgezet, bovendien eiste hij volkomen vrijheid van doen en laten, meer zakgeld en meer en betere kleding. Tenslotte kreeg hij een vriend die hem op het verkeerde pad bracht, „... Hem bedriegelijke Handelinghe heeft ingeboesemt, als op diverse plaatsen te gaan koopen, hier een paar Vrouwemuylen, daar zijde Zakdoeken, alsmede een silver Sakhorlogie dat verkwanselt is, behalve nog meer andere bekend en onbekent, daarenboven alle zijn beste Kleeren in de Lombert is gaan versetten om overvloed van penningen te verkrijgen en die te verdoen.”¹³

De meester van Jeboa had dit alles ontdekt en aan zijn voogden in de Kerkeraad gerapporteerd. Ongeveer terzelfdertijd verzochten Gouverneur en Raden van Suriname aan de Kerkeraad in Amsterdam om Jeboa terug te sturen, tenzij de neger zichzelf kon onderhouden. Hiervan was echter geen sprake, de voogden uit de Kerkeraad rapporteerden over Jeboa „als verterende dubbel zijn Geld”, zijn onderhoud kostte f 650,— per jaar.

¹² Wosuna kaartarchief, VI. 102. —. SA.

¹³ Ibid., III. 234. 122. SA.

¹⁴ Ibid., III. 24. 10. 1770.

De Kerkeraad besloot dan ook Jeboea terug te sturen, maar deze verzette zich hevig en overlaadde zijn voogden met dreigementen dat hij terug in Suriname alles in de war zou gaan sturen.

De Kerkeraad stuurde Jeboea echter toch terug en gaf de schipper opdracht om goed op de ostagier te letten en ervoor te zorgen dat deze zich bij aankomst in Paramaribo niet aan het gezag van de regering zou kunnen onttrekken. Gouverneur en Raden van Suriname werden ingelicht over de geuite dreigementen en kregen het advies Jeboea nauwlettend in het oog te houden.¹⁴

Inderdaad bleek Jeboea zich, terug in de kolonie, niet meer geheel te kunnen schikken naar de daar bestaande verhoudingen. Toen hij bij het passeren van een plantage toevallig getuige werd van de bestraffing van een negerin door haar joodse meester trachtte Jeboea hem te doen ophouden. De meester, Robles de Medina, weigerde echter en liet Jeboea gevangen zetten. De affaire kwam voor de Raad van Politie, die de Aucaners verbood om zich met de private affaires van de blanken te bemoeien.¹⁵

Verder onderzoek zal ongetwijfeld meer en belangrijker materiaal aan het licht brengen over de invloed die uit Europa teruggekeerde slaven en vrije negers op hun omgeving hebben gehad.

Tot slot zou ik nog willen wijzen op de economische problemen die zich konden voordoen bij het overbrengen van negerslaven naar Nederland, waar de instelling van de slavernij niet werd erkend. Zolang de kolonie in goede welstand verkeerde bood de overbrenging van slaven naar Europa geen moeilijkheden, want de meester droeg zelf het risico van verlies door ziekte, ongeval of desertie. In de tweede helft van de achttiende eeuw echter ging de welvaart tanen, vele planters kwamen diep in de schulden te zitten, en men nam op uitgebreide schaal hypotheek op plantages en slaven. Van tijd tot tijd werden er door de houders van onder hypotheek staande slaven bij de Raad van Politie verzoeken ingediend om slaven mee te mogen nemen naar Amsterdam.

Dit geschiedde vaak zonder voorkennis van de crediteuren, die toch het risico liepen dat slaven in Amsterdam de band met hun meester zouden verbreken. Dit risico werd duidelijk voor iedereen toen in 1772 de Staten-Generaal bij resolutie een slavin en haar dochters vrijverklaarden omdat die naar Amsterdam waren gebracht.¹⁶ De Sociëteit

¹⁵ Ibid., I. 26. 8. 1773.

¹⁶ Ibid., VI. 102. —. SA.

waarschuwt dan ook gouverneur Nepveu dat blijkens deze resolutie „... slaaven door of met consent van hare meesters in Europa gebraght... daardoor volkooime vrijheid bekoomen”, en geeft de gouverneur opdracht deze resolutie in de gehele kolonie bekend te maken.¹⁷

Op verzoek van de Sociëteit werd een resolutie van 1760, waarbij was bepaald dat ieder verzoek om een slaaf te mogen manumitteren eerst openbaar moest worden aangeplakt, nu ook van toepassing verklaard op verzoeken om slaven mee te mogen nemen naar Europa, „... in dier voege dat geen paspoorten meerder zullen werden verleend voor slaaven die naar Holland vertrekken, dan na daarvan zes weeken te vooren behoorlijk affctie zij geschied ter secretarije/: op de gewone wijze als van Blanken die van hier vertrekken.”¹⁸

Ik heb hier een onderwerp willen aansnijden dat tot nog toe vrijwel buiten het gezichtsveld heeft gelegen van hen die zich met de geschiedenis van Suriname hebben bezig gehouden. Lange tijd immers heeft de nadruk gelegen op het politieke geharrewar tussen de blanke groeperingen in de kolonie, de eeuwigdurende controverse tussen de Sociëteit in Amsterdam en de kolonisten in Suriname, en tenslotte de belangrijke commerciële contacten tussen Nederland en Paramaribo.

Pas na de tweede wereldoorlog is men begonnen met de bestudering van de Surinaamse koloniale maatschappij in haar meervoudigheid. Zij omvatte niet alleen een kleine groep blanken, maar ook vrije negers, indianen en mulatten en tenslotte de grote slavenmacht. In dit verband heb ik de aandacht willen vragen voor de mogelijke sociale gevolgen van informele contacten tussen slaven en vrije negers uit Suriname en de bevolking van enkele nederlandse steden, want naast Amsterdam moeten we ook Middelburg noemen.

De aspecten van dit vraagstuk, die ik hierboven heb aangestipt, komen mijns inziens voor nader onderzoek in aanmerking omdat ze kunnen bijdragen tot de vervolmaking van het beeld van de surinaamse maatschappij in de achttiende eeuw.

Hiervoor zal echter een onderzoek van de beschikbare archiefstukken nodig zijn over een veel uitgestrektere periode dan tot nog toe is gedaan. Vooral gegevens die kunnen wijzen op een veranderde mentaliteit onder uit Holland teruggekeerde slaven en vrije negers en op de invloed die deze negers op hun omgeving hebben gehad, zijn moeilijk

¹⁷ Ibid., III. 210. 398. SA, VI. 29, 103. SA.

¹⁸ Ibid., I. 12. 12. 1773.

te vinden, daar ze her en der verspreid staan in de verschillende op Suriname betrekking hebbende archieven.

Een zo volledig mogelijk antwoord is pas mogelijk wanneer het sociaal historische onderzoek van de archieven is afgesloten.

R. BUVE

GERAADPLEEGDE LITERATUUR:

Essay Historique sur la Colonie de Surinam. 2dln. Paramaribo, 1788.

Fermin, Ph., *Tablau historique et politique de l'etat ancien et actuel de la Colonie de Surinam*. Maastricht, 1778.

Herlein, J. D., *Beschrijving van de Volksplanting Zuriname*. Leeuwarden, 1718.

Hartsinck, J. J., *Beschrijving van Guyana of de Wilde Kust in Zuid-Amerika*. 2 dln. Amsterdam, 1770.

Van Lier, R. A. J., *Samenleving in een Grensgebied*, 's-Gravenhage, 1949.

Pistorius, Th., *Korte en zakelijke beschrijving van de Colonie van Zuriname*, Amsterdam, 1763.

Stedman, J. G., *A narrative of a five years expedition against the revolted negroes of Surinam*. 2 dln. London, 1813.

Wolbers, J., *Geschiedenis van Suriname*, Amsterdam, 1861.